

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти освіти в контексті розвитку суспільства

УДК 37.378

ДУХОВНА МУЗИКА: ПРОБЛЕМИ СПАДКОВОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ МУЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ

Лариса Ігнатова,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Олександр Марач

кандидат мистецтвознавства, старший викладач кафедри історії, теорії мистецтв та виконавства,
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Анатолій Левченко,

доцент кафедри музичного мистецтва,
Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв»,
м. Миколаїв, Україна

Лілія Стець,

асистент кафедри музично-практичної підготовки
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-7-12>

Мета дослідження. У статті піднімаються питання появи древнього церковного співу як міксту візантійської церковно-співочої традиції та місцевого міфологічного колориту; особливо підкреслюється історична роль візантійського мистецтва, як світової художньої спадщини, у розвитку давньоруського церковного співу і його перетворення в процесі історичного становлення. **Методи дослідження.** На основі запропонованих джерел, які складають наукові дослідження та праці релігійних філософів, обґрунтовано необхідність перегляду такого явища як давньоруське співоче мистецтво, що являє собою складний процес еволюції північно-візантійської музичної культури, адаптації грецької моделі до місцевих умов, тобто дослідження генези давньоруської музичної культури, що є досить суперечливою, віддаючи перевагу візантійській культурі та її асиміляції протягом усього середньовіччя. **Результат.** В статті висвітлені такі архетипи як іконографічні образи, так і мелодійні формули, що лягли в основу музичних канонів давньої Русі. Це священний і символічний зміст церковної практики, глибина духовного (недуховного) світогляду в церковній проповіді, що є основним джерелом нашої співочої культури, яке не змогли знищити ні складні політично-економічні та національно-визвольні проблеми.

Ключові слова: духовна музика, церковний канон, церковний розспів, система восьмигласся, знаменний розспів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Культурна традиція народу – унікальний феномен, що відображає глибинні ментальні коди цього народу та відкриває множинні перспективи для його самопізнання і самоусвідомлення у світовому контексті. Мистецтво церковно-хорового співу не лише сприяє розширенню історико-культурного світогляду, задоволенню пізнавальних інтересів, розвитку інтелектуальних сил, творчих здібностей, але й відкриває перед людиною перспективу нескінченного удосконалювання, прямування до істини, добра, краси, надає їй можливість емоційно-чуттєвого осягнення національних і загальнолюдських основ духовно-морального буття. Цивілізаційний розвиток, який супроводжувався секуляризацією культури, розкриттям інтелектуальних здібностей людини, вказує, що культура вступила в період

глобального переходу. Він сутнісно відрізняється від традиційного поняття культури, характеризується змінами таких атрибутивних складових як духовний світ людини, її психіка, менталітет, система цінностей, тобто всього поля людської екзистенції. Дехто з науковців називає цей перехід пост-культурою. На думку В. Бичкова, пост-культура означає подобу культури, що виростає з неї і маскується під неї, яка інтенсивно витісняє її в сучасній цивілізації і відрізняється від культури своєю сутністю. Точніше, відсутністю такої. З позиції культури пост-культура постає культурою з порожнім центром, як би такою оболонкою культури, під якою – порожнеча. Безперечно, що зазначена ситуація спостерігається у всіх проявах людської життєдіяльності, особливо в мистецькій сфері загалом та музичному мистецтві, зокрема. Втім, саме з появою християнства на українських землях з'являються питання духовного спасіння, природного буття та призначення людини, божественної святості та мудрості, проблеми каяття, спасіння та необхідності постійного морального вдосконалення, онтологічного пояснення добра та зла. Відповідно до цього, з'являється унікальний текст, який мікстує елементи місцевого культурного колориту, іманентну характерність міфологічної світоглядності, витонченість природного ландшафту, що сприяв зародженню своєрідного стилю в літературі, образотворчому мистецтві, архітектурі, музиці та виникненню неперевершених мистецьких творів. Разом з тим, процеси демократизації, які характерні для сучасного суспільства, супроводжуються різноманітними науковими та духовними пошуками. Динаміка їхнього розвитку прогнозує появу нового культурологічного феномену, який правдиво відображає прагнення людини осягнути цілісну картину своєї історії чи певних її явищ, або звернення до давно забутих цінностей, що розкривають сутність буття людини та акцентують її спадкові корені. Саме таким феноменом є древній церковний спів Загалом у статті піднімаються проблеми спадковості у вітчизняній музичній культурі, актуалізуються специфічні властивості етнорелігійного світогляду нашого народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковому дискурсі все частіше з'являються праці, в яких розглядаються різноманітні аспекти церковного співу: Д. Болгарський – як універсальну загальнолюдську мову молитви, мову богоспілкування [2]; О. Лосев – як сакральну-філософський феномен [10]; Д. Алеманов – як актуалізацію історичної традиції [1]; В. Касян – як унікальної краси, інтонаційного багатства та мелодичної виразності пласта хорової музики [7]; Л. Ігнатова, С. Петлій – як своєрідний ресурс духовності [6], О. Лисенко розглядає давньокиївський богослужбовий спів не просто як релігійно-музичний феномен, а і як галузь професійної виконавської практики. Разом з тим, незважаючи на певний обсяг матеріалів, узагальненого дослідження, в якому висвітлювались походження древньо-руського церковного співу та його трансформація у процесі історичного розвитку поки що немає. Це і послужило метою нашої статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історична роль візантійського мистецтва, що в свій час репрезентувало світову мистецьку культуру, надзвичайно велика. Вплив візантійської культури поширюється не тільки на близьких сусідів (Київська Русь, Вірменія, Грузія), а й на країни Західної Європи, Близького Сходу, Північної Африки. В історії світової культури Візантія відкрила еру Європейського Середньовіччя. Середньовічна руська культура впродовж семи століть володіла єдністю, паралелізмом всіх складових її частин. У синтез мистецтв нарівні з архітектурою, монументальним фресковим живописом, іконописом, прикладним мистецтвом, літературою входила давньоруська церковна музика, яка стала однією із найбільш яскравих сторінок української духовної спадщини.

Богослужіння, як відомо, належить двом реаліям – часу та вічності, тому вимагає відповідних його сутності форм вираження. Такі форми сформувались поступово в архітектурі, іконописі, у церковно-службовій мові та церковному співі, утворивши церковний канон – особливу культуру богослужіння. Причому канонічне церковне мистецтво різних православних народів – греків, сербів, болгар, грузинів, росіян, арабів – відрізняються між собою, оскільки несуть в собі національний колорит.

Розвиток давньоруського співочого мистецтва постає як складний процес адаптації візантійської музичної культури на півночі, еволюції і пристосуванні грецьких норм до

місцевих умов, тому одним з найважливіших питань історії давньоруської музики є питання її генезису. В якій мірі візантійська музика вплинула на ранню руську церковну музику? Існує дві різні теорії, протилежні одна одній. Одна з них стверджує пріоритет візантійської культури і повну її асиміляцію протягом усього Середньовіччя. Згідно з іншою – візантійський вплив поширювався на ранній стадії Середньовіччя і став лише поштовхом для самостійного розвитку руської музики, яка в XV-XVI ст. репрезентує власну мистецьку культуру, набуваючи самобутності. Візантійсько-руські зв'язки в галузі музичної культури постійно підтримувалися, оскільки в російських церквах грецькі пісенспіви співіснували зі слов'янськими, що знайшло відображення в найдавніших співочих рукописах (як приклад, у Благовіщенському кондакарі XII ст.).

Найдавніші стійкі архетипи, як іконописні образи, так і мелодичні формули, становили основу музичного канону давньоруського мистецтва. Разом з богослужбовим статутом та запропонованою ним системою чинопослідування давньоруська церковна традиція систематизувала: гімнографічні жанри, зі сформованим канonom літургійних текстів, одноголосну форму розгортання мелосу (монодія), принцип октоїха з властивою йому взаємодією ладово-звукорядного і формульного ознак гласу (восьмигласся), формульну техніку складання співів (подібну до композиції центона), розспів текстів (грец. – *prosomia*) на основі відомих моделей (подобни, самоподобни, грец. – *automela*) або на основі індивідуального з'єднання мелодійних формул (самогласни, грец. – *idiomela*).

Основним законом церковного Статуту (Типікону) є система восьмигласся (Октоїх) – вісім художніх, музично виражених поетично-наспівних, ладово-мелодичних систем, що різносторонньо впливають на раціональне і духовне сприйняття людини. Поштовхом до його впровадження було прагнення створити загальнодоступний спосіб виконання церковного співу, за основу якого взята віршована форма мови священних текстів, про що свідчить сама назва перших церковних од – стихір [4]. Давньогрецька віршована мова була метрична, тобто в ній акценти чи так звані довгі склади в поєднанні з короткими являли собою метричну стопу і складали однакову повторювану одиницю часу. Внаслідок цього розмір стоп, півстроф, строф і віршів в церковних пісенспівах можна було завжди точно визначити. Таким чином, один мелодичний наспів, що співпадав з однією строфою чи віршем, як правило співпадав з будь-яким іншим. Тому різні пісенспіви, що мали однакові віршовані розміри, виконувались тим самим наспівом. Такий принцип співу дістав назву “по подобнам” і нагадує наш сучасний спів куплетних пісень [1]. На сході при складанні Богослужбових пісенспів автори зазвичай вказували на “подобний” – формулу, зразок, який відповідав даному розмірові. Тому для виконавців не складало труднощів у підшукуванні відповідного наспіву.

Подобні різних жанрів мали стійку музичну структуру, мелодійну організацію. Проте, у перейнятому нашою Церквою співі “по подобнам” не збережено всіх точних музичних форм і тих особливостей, що містились у візантійському прототипі, оскільки при перекладі Богослужбових текстів з грецької мови на слов'янську не збережений повністю віршований розмір оригіналу. Тому, ті пісенспіви, які у греків складали групи за одним “подобним”, у слов'ян виявились різномірними, внаслідок чого спів на вказаний “подобний” вимагав від виконавця вміння підлагоджувати текст до наспіву. Тим не менш, він (спів) містить в собі базову музичну основу, мелодичні та ритмічні характеристики візантійського восьмигласся. Збірники оригінальних зразків подобнів зустрічаються вже в XI-XII ст.

Введення церковних пісенспів у систему октоїха надзвичайно важливе, оскільки: 1) створює можливість кожному співакові самостійно розспівувати велику кількість богослужбових текстів без допомоги композитора; 2) дає можливість уникнути різностильових наспівів, які сформувалися б зовні восьмигласного канону; 3) створює основу для церковної співочої традиції. До половини VII століття принцип канону залишався домінуючим стилем на усій території Русі, включаючи Білорусію і Росію. [5; 9].

В образотворчому мистецтві також існували збірки іконописних зразків, які називалися оригіналами. Оригінали, як і подобні, служили для збереження канону. Музичний канон, що

був прийнятий на Русі разом з хрещенням як щось святе і непорушне, обмежував проникнення в церковну музику далеких її духу наспівів. Візантійська естетика визначила основні властивості давньоруського співочого мистецтва, його глибину, мудрість, “софійність”. Принципи візантійського канону поширювалися на музичну культуру всього руського Середньовіччя, регламентуючи характер виконавства. Лише в період пізнього Середньовіччя, з кінця XVI ст., на Русі починають руйнуватися жорсткі обмеження канону.

Як відомо, за основу слов'янського алфавіту були взяті букви грецького алфавіту, а мнемонічні знаки безлінійного нотного письма стали основою середньовічної музичної писемності і дістали назву “знамена”, “крюки”. Записані таким чином мелодії стали називатись відповідно знаменними, а пізніше, в пору розквіту – знаменним розспівом. [3]. Таким чином, основою музичної культури руського Середньовіччя став знаменний розспів, нотація якого зберігалася майже незмінною з XI ст. Протягом семи століть він зазнав певного еволюційного розвитку, деякі його види змінилися, інші – залишалися незмінними. Користуючись візантійськими записами, наші майстри співу, завдяки умовності “крюкових” знаків, могли допускати варіантність у наспівах, видозмінюючи їх. Все залежало від їх професійної підготовленості. Завданням музикантів, так само як і іконописців, було не самовираження, не втілення індивідуального, суб'єктивного, а осмислення і відтворення “небесних” піснеспівів, божественного образу, переданого за допомогою древніх священних оригіналів. В Руській Православній Церкві знаменний розспів поступово набув свого особливого колориту, генезисом якого були греко-слов'янські прототипи.

У ранній період, з XI до XIV ст., на Русі існували два співочих стилі – кондакарний і знаменний [3]. Якщо знаменний розспів був хоровим і переважно речитативним, то кондакарний був сольним. Його мелодика відрізнялася багатою мелізматикою, складністю і внутрішньо-складовою розспівністю. Кондакарні піснеспіви записувались особливою, складною крюковою нотацією. Складність наспіву, витонченість мелодичних розспівів, орієнтація на професійне сольне виконання призвело до зникнення кондакарного співу вже до початку XIV ст. Особливою канонічною (незмінною) рисою давньоруської церковної музики була монодичність [11]. Цей принцип впливав з ідеї “ангелогласного співу” [8]. Пояснення цьому можна знайти в тексті служби Літургії вірних: “Єдиними устами і єдиним серцем славити й оспівувати всечесне ім'я Отця і Сина, і Святого Духа”. Традиції унісонного, чоловічого звучання несуть в собі глибоку символіку – художнє втілення ангелоподібного співу, що було характерно для всього християнського Середньовіччя як Сходу, так і Заходу. Наступною особливістю канону і яскравою відмінною рисою східної церковної музики є принцип *a capella*. Спів східно-християнської церкви не має інструментального супроводу, так само як не мав його і стародавній католицький григоріанський хорал. Ця традиція відображає духовний досвід наших прабатьків, якому понад тисячу років [1].

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Тривалий процес видозмін, що відбувався у церковному співі в силу певних явищ, історичних подій, переосмислення естетичних цінностей, сприяв появі нових функційно-динамічних тенденцій у розвитку духовної музики загалом. Трансформації піддавалася не система жанрів, а власне музична сторона гімнографії, мелодійний стиль. Новітні особливості – емоційна (суб'єктивна) виразність мелодики, нові зразки музичної стилістики і регулярної акцентної ритміки, нова ладо-тональна система, експресивність музичного полотна, театральна патетика – еволюціонували від мелодико-сакрального до процесуально-натуралістичного музичного мислення.

Джерела та література

1. Аллеманов Д. Курс истории русского церковного пения / Д. Аллеманов // Регентское дело. – №2 (50), 2008. – С. 10-18.
2. Болгарский Д. Значение церковного пения в Православном богослужении / Дмитрий Болгарский. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drevglas.ru/doc4.html>
3. Бражников М. В. Многоголосие знаменных партитур / М.В. Бражников // Проблемы истории и теории древнерусской музыки. – Л., 1979. – С. 7- 61.

4. Володина О. (Монахиня). Музыкальная культура Византии / Ольга Володина // Учебное пособие для высших и средних специальных учебных заведений. – М.: Сретенский монастырь; «Новая книга»; «Ковчег», 1998. – 128 с.
5. Густова Л. Церковное пение. Белорусская певческая культура православной традиции / Л. Густова. – Минск: Харвест, 2013. – 224 с.
6. Ігнатова Л.П. Ресурс духовності: молодіжна рок-культура / Л.П. Ігнатова, С.В. Петлій // Молодь у сучасному світі: філософсько-культурологічні виміри. Зб. матеріалів Міжнародної наукової конференції. Київ, 26-27 березня 2009 р. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2009. – С. 396-399.
7. Касян В.М. Вплив церковної музики часів Київської Русі на творчість композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. / В.М. Касян // Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. – Вип. 29. – К., 2013. – С. 60-66. – Серія “Мистецтвознавство”
8. Лозовая И. «Ангелогласное пение» в системе музыкально-эстетических представлений русского средневековья / И. Лозовая // Философо-эстетические проблемы древнерусской культуры: Сб. ст. – М., 1988. – С. 121 – 122.
9. Лозовая И. История Русского церковного пения / И. Лозовая, Е. Шевчук // Православная энциклопедия, Русская православная Церковь. – М., 2000. – 599 с.
10. Лосев А.Ф. Философия. Мифология. Культура /А.Ф. Лосев. – М.:Политиздат, 1991. – 525 с.
11. Сахаров Н. П. Исследования о русском церковном песнопении / Н.П. Сахаров // ЖМНП, 1849. – Т. 61.

References

1. Allemanov D. Kurs istorii russkogo zerkovnoho peniya / D. Allemanov // Regentskoe delo. – № 2 (50), 2008. – S. 10-18.
2. Bolgarskij D. Snachenie zerkovnoho peniya v Pravoslavnom bogoslugenii / D. Bolgarskij // <http://www.drevglas.ru/doc4.html>
3. Brajnikov M.V. Mnogogolosiye snamennyh partitur / M.V. Brajnikov // Problemy istorii i teorii drevnerusskoy muzyki. – L., 1979. – S. 7-61.
4. Volodina O. (Monachinia)/ Musykalnaya cultura Byzantii / Olga Volodina // Uchebnoe posobiye dlya wysshich i srednich specialnyh uchebnyh sawedeniy/ – М.: Sretenskiy monastyr; «Novaya kniga»; «Kovcheg», 1996. – 128 s.
5. Gustova L. Zerkovnoe penie. Belorusskaya pevcheskaya kultura pravoslavnoy tradicii / L. A. Gustova. – Charvest, 2013. – 224 s.
6. Ignatova L.P. Resurs duhovnosti: molodigna rok-cultura / L.P. Ignatova, S.V. Petlij // Molod u suchasnomy sviti: filosofsko-culturologichni vymiry. Sb. materialiv Mignarodnoji naukovoji konferenziji. Kyjiv, 26-27 beresnja 2009 r. – К.: Vydavnychij zentr KNUKiM, 2009. – S. 396-399.
7. Kasyan V.M. Vplyv zerkovnoji muzyky chasiv Kyjivskoj Rusi na tvorchist kompozytoriv kinzja XX – pochatku XXI st. / V.M. Kasyan // Visnyk KNUKiM: Sb. nauk. praz. – Vyp. 29. – К., 2013. – S. 60-66. – Seriya “Mysteztvosnavstvo”
8. Losovaya I. “Angeloglasnoe peniye” v sisteme musykalno-esteticheskikh predstavleniy russkogo srednevekovia / I. Losovaya // Filosofo-esteticheskie problemy drevnerusskoy kultury: Sb. st. – М., 1988. – S. 121-122.
9. Losovaya I. Istoriya Russkogo zerkovnoho peniya / I. Losovaya, E. Shevchuk // Pravoslavnaya Enziklopediya. Russkaya pravoslavnaya Zerkov. – М.,2000. – 599 s.
10. Losev A.F. Filosofiya. Mifologiya. Cultura / A.F. Losev // М.: Politisdat, 1991. – 525 s.
11. Saharov N.P. Issledovaniya o russkom zerkovnom pesnopeniji / N.P. Saharov // GMNP, 1849. – Т 61.

Лариса Ігнатова, Александр Марач, Анатолий Левченко, Лилия Стець. Духовная музыка: проблемы наследственности в отечественной музыкальной культуре. Цель исследования. В статье поднимаются вопросы появления древнего церковного пения как микста византийской церковно-певческой традиции и местного мифологического колорита; особенно подчеркивается историческая роль византийского искусства, как мирового художественного наследия, развития древнерусского церковного пения и его преобразования в процессе исторического становления. Методы исследования. На основе предложенных источников, которые составляют научные исследования и труды религиозных философов, обоснована необходимость пересмотра такого явления как древнерусское певческое искусство, представляющее собой сложный процесс эволюции северо-византийской музыкальной культуры, адаптации греческой модели к местным условиям, то есть исследования генезиса древнерусской музыкальной культуры, что является достаточно противоречивой, отдавая предпочтение византийской культуре и ее ассимиляции в течение всего средневековья. Результат. В статье освещены такие архетипы как иконографические образы, так и мелодические формулы, которые легли в основу музыкальных канонов древней Руси. Это священный и символический смысл церковной практики, глубина духовного (недуховного) мировоззрения в церковной проповеди, что является основным источником нашей певческой культуры, которые не смогли уничтожить ни сложные политико-экономические и национально-освободительные проблемы.

Ключевые слова: духовная музыка, церковный канон, церковный распев, система восьмигласия, знаменный распев.

Larysa Ihnatova, Alexander Marach, Anatoly Levchenko, Lily Stets. Sacred music: hereditary problems in national musical culture. The aim of the study. The article raises the questions of the appearance of ancient church

singing as a mix of Byzantine church-singing tradition and local mythological color; Particular emphasis is placed on the historical role of Byzantine art as a world heritage, in the development of Old Church church singing and its transformation in the process of historical formation. **Research methods.** On the basis of the proposed sources, which comprise scientific researches and works of religious philosophers, the necessity of revision of such a phenomenon as ancient Russian singing art, which is a complex process of the evolution of the North Byzantine music culture, adaptation of the Greek model to local conditions, that is, the study of the genesis of ancient musical culture, which is quite controversial, prefers Byzantine culture and its assimilation throughout the Middle Ages. **Results.** The article covers such archetypes as iconographic images, as well as melodic formulas, which formed the basis of musical canons of ancient Russia. This is the sacred and symbolic content of church practice, the depth of the spiritual (non-spiritual) world outlook in the church sermon, which is the main source of our singing culture, which failed to destroy any difficult political, economic and national liberation problems.

Key words: sacred music, church chant, church singing, the system of Octoih (vocal octet), symbolic singing.

Стаття надійшла до редколегії 10.06.2019 р.

УДК 347.965.42

ПОНЯТТЯ «МЕДІАЦІЯ» ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО ТРАКТУВАННЯ У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Олена Кірдан,

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
Уманської державної педагогічної університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна
kirdan_olena@ukr.net

DOI: <https://doi.org/10.29038/2415-8143-2019-02-12-20>

Актуальність дослідження. Наукова проблема пошуку технологій розв'язання конфліктних ситуацій є міждисциплінарною. Окремі її аспекти розглядалися в працях вітчизняних науковців, а саме: галузеві питання щодо проблематики та особливостей застосування процедури медіації в приватно-правових спорах; як соціально-педагогічної технології вирішення конфліктів у школі та ін.

Мета і методи дослідження. Метою статті є висвітлення основних підходів вітчизняних та зарубіжних науковців до визначення поняття «медіація». Завдання дослідження – схарактеризувати історію становлення медіації як альтернативного способу вирішення конфліктних ситуацій; обґрунтувати міждисциплінарність дослідження медіації у сучасному науковому дискурсі. Для досягнення визначеної мети та завдань використано методи аналізу, синтезу, конкретизації, порівняння, узагальнення та метод термінологічного аналізу.

Результати роботи та ключові висновки. На основі дослідження наукових праць зроблено висновок про загальне розуміння явища медіації як ефективної технології розв'язання конфліктних ситуацій. У визначенні поняття «медіація» науковці виходять із сутнісних ознак її механізму, а саме: як сприяння проведенню переговорів задля досягнення консенсуальних рішень і вирішення спорів, переговори за участю посередника, переговори за участю нейтрального посередника (медіатора), добровільний і конфіденційний процес, у якому нейтральна третя сторона (медіатор) допомагає конфліктуючим сторонам досягти взаємоприйнятної угоди, метод врегулювання конфлікту між сторонами на основі переговорів за участю нейтральної особи (посередника) з метою укладення обов'язкової для сторін угоди зі спірного питання. Вказано на доцільність використання медіації як механізму вирішення конфліктів у закладах освіти та потребу ознайомлення з технологією медіації у професійній підготовці майбутніх учителів та керівників закладів освіти

Ключові слова: медіація, конфлікт, заклади освіти, міждисциплінарний підхід, механізм, професійна підготовка.

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інтенсифікація глобалізаційних та інтеграційних процесів, реформування всіх сфер суспільного життя, упровадження стандартів Європейського Союзу передбачає перегляд і засадничих соціальних принципів, основними з яких є верховенство права, демократичні перетворення, підвищення якості життя та гуманізм. Однак, у міру різноманіття політико-правових, соціальних, психолого-педагогічних поглядів та морально-